

Lilia Kowkiel

Polska Akademia Nauk, Kraków, Polska

lkowkiel@gmail.com

0000-0002-0534-6591

<https://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh.2020.639>

Władysław Trębicki – zapomniany kolekcjoner i bibliograf z Linowa¹

Władysław Trębicki – a forgotten collector and bibliographer from Linowo

Abstract: Collector and bibliographer Władysław Trębicki (1806-1861) in the family estate Linowo (the former Pruzany district, now Belarus) collected manuscripts and prints, focusing on polonic's and materials about Polish history and literature. In the archives and libraries of Vilnius and Krakow, Trębicki's letters to Adam Zawadzki, Adam Benedykt Jocher, Józef Ignacy Kraszewski and others have been preserved. Correspondence allows to determine the titles of purchased or exchanged books and magazines, a time when a bibliophile became seriously interested in scientific works on history, literature, bibliography and also supplement bibliographic information about old polonic's. The library in Linowo with many thousand book's has become a bibliographer's workplace. About 2,000 items have been preserved from the former collection of Władysław Trębicki - volumes of old prints and books of the XIX century. This fragment is currently in the deposit of Książnica Zamojska im. Stanisław Kostka Zamoyski in Zamość as part of the Klemensowski Book Collection of the Zamoyski Family.

Key words: Władysław Trębicki, private book collections, Polish bibliography, XIX century, Adam Zawadzki, Józef Ignacy Kraszewski, Michał Bobrowski, Biblioteka Ordynacji Zamojskiej

Słowa kluczowe: Władysław Trębicki, księgozbiory prywatne, bibliografia polska, XIX w., Adam Zawadzki, Józef Ignacy Kraszewski, Michał Bobrowski, Biblioteka Ordynacji Zamojskiej

1 Artykuł prezentuje wyniki badań prowadzonych w trakcie projektu finansowanego ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w latach 2012-2015 nr 0156/FNiTP/H12/80/2011

Historyk literatury, bibliofil i bibliograf Władysław Trębicki obecnie jest postacią zapomnianą zarówno w Polsce, jak i na Białorusi. Najbardziej rozbudowaną notę biograficzną spotykamy w *Słowniku pracowników książki polskiej* z 1972 r.², przy czym podstawowe informacje są zaczerpnięte z artykułu zamieszczonego w czasopiśmie „Bibliotekarz Lubelski” w 1959 r.³ W późniejszych opracowaniach nazwisko Trębickiego ukazuje się głównie w związku z historią *Kodeksu supraskiego*⁴. Dziwi brak wzmianek o nim na stronach białoruskich wydawnictw encyklopedycznych oraz słownikowych, zaś informacje w białoruskiej przestrzeni internetowej ograniczają się do krótkiego hasła w Wikipedii⁵, jak również do drobnych wzmianek w tekstach traktujących o zespole pałacowo-parkowym w Linowie⁶ oraz *Kodeksie supraskim*. Taki stan rzeczy zaskakuje tym bardziej, gdyż jeszcze w latach 70. XX w. białoruski historyk literatury Adam Maldzis zwrócił uwagę na niedocenianą wartość dawnej biblioteki W. Trębickiego, potrzebę jej odszukania i dokładnego zbadania⁷.

Analiza dostępnych informacji dotyczących życia W. Trębickiego pozwala stwierdzić, iż jego działalność kolekcjonerska oraz bibliograficzna organicznie wpisuje się w kontekst funkcjonowania kultury książki na ziemiach byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego w pierwszej połowie XIX w. Jak dotychczas najbardziej kompletną publikacją poświęconą W. Trębickiemu i jego pasji bibliofilskiej w oparciu o zachowany spory fragment jego biblioteki stanowi artykuł w lubelskim czasopiśmie bibliotekarskim z 1959 r.⁸ Podczas opracowania Księgozbioru Klemensowskiego powiązanego z Biblioteką Ordynacji Zamojskich, a przekazanego wówczas na własność Bibliotece im. H. Łopacińskiego w Lublinie, bibliotekarze zwrócili uwagę na liczącą około 2 tys. tomów partię starych druków i książek z XIX w. należących niegdyś do W. Trębickiego⁹. Od 2008 r. Księgozbiór Klemensowski Rodziny Zamojskich znajduje

2 M. Łuszczynska, *Trębicki Władysław*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa-Łódź 1972, s. 909.

3 M. Łuszczynska, W. Szwarz, *Władysław Trębicki zapomniany bibliofil i bibliograf XIX wieku*, „Bibliotekarz Lubelski” R. 4: 1959, nr 4, s. 17-25.

4 *Biblioteka Ordynacji Zamojskiej: od Jana do Jana: przewodnik po wystawie*, oprac. T. Makowski, Warszawa 2005. Poza wzmianką o W. Trębickim przewodnik zamieszcza zdjęcia obiektów z jego kolekcji książkowej (s. 27, 66, 96, 97).

5 *Уладзіслаў Трэбiцкi* [w:] Wikipedia [online] https://be.wikipedia.org/wiki/Уладзіслаў_Трэбiцкi [dostęp 30.10.2020]. Białoruska redakcja Wikipedii podaje pisownię nazwiska jako *Уладзіслаў Трэбiцкi*, spotykamy również wersję *Trębicki*.

6 *Sądziбна-паркавы комплекс Трэбiцкiх* [w:] Wikipedia [online] [https://be.wikipedia.org/wiki/Сядзiбна-паркавы_комплекс_Трэбiцкiх_\(Інтэрнацыянальны\)](https://be.wikipedia.org/wiki/Сядзiбна-паркавы_комплекс_Трэбiцкiх_(Інтэрнацыянальны)) [dostęp 30.10.2020].

7 A. Mal'dzis, *Taámnicý staražytnyh shoviščaŭ*, Minsk 1974, s. 23.

8 M. Łuszczynska, W. Szwarz, *Władysław Trębicki...*, s. 17-25.

9 Tamże, s. 18; C. Nieścior, *Księgozbiór Klemensowski w Bibliotece im. H. Łopacińskiego*, „Bibliotekarz Lubelski” R. 4: 1959, nr 1/2, s. 6-8.

się w depozycie Książnicy Zamojskiej im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu¹⁰, a wraz z nim fragment kolekcji Trębickiego.

Przyczyny i motywację aktywności życiowej W. Trębickiego uwiidoczniają jego listy do Adama Zawadzkiego (korespondencja z lat 1839-1844), pochodzące z Teki Zawadzkiej przechowywanej w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym, korespondencja z Józefem Ignacym Kraszewskim z lat 1836, 1837 oraz późniejsze niedatowane listy przechowywane w Bibliotece Jagiellońskiej, jak również materiały z kolekcji Maurycego Krupowicza, sekretarza Wileńskiej Komisji Archeologicznej i Wileńskiego Muzeum Starożytności z zasobów tejże biblioteki. Ciekawe perspektywy poznania nowych faktów otwierają się również w związku z zakupem w 2014 r. do Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie 25 listów J.I. Kraszewskiego z lat 1836-1883 do różnych adresatów, w tym 13 listów do W. Trębickiego¹¹.

Prawie całe życie W. Trębickiego (1806-1861) było związane z Linowem (Linowa) w powiecie prużańskim¹². Przed rozbiorami majątek należał do królewskich dóbr stołowych. Po pierwszym rozbiorze Rzeczypospolitej Katarzyna II nadała te dawne królewszczyzny Piotrowi Rumiancewowi, a ten odsprzedał je różnym nabywcom. Łowczy kobryński, prezydent sądów powiatu prużańskiego, szambelan Stanisława Augusta Poniatowskiego Wincenty Trębicki (1763-1842) wszedł w posiadanie dóbr Linowo w 1806 r. Nowy właściciel w krótkim czasie zbudował klasycystyczny pałac – parterowy murowany, kryty wysokim, czterospadowym dachem. Majątek Linowo odziedziczył młodszy syn Wincentego Trębickiego – Bogusław (1809-1896), natomiast starszy Władysław otrzymał Mikitycze.

Nie posiadamy dokładnych informacji na temat miejsca i czasu studiów W. Trębickiego. Wiadomo tylko, że najpierw był uczniem Szkoły Wojewódzkiej prowadzonej przez księży pijarów w Warszawie na Żoliborzu. W szkole tej zainteresował się naukami ścisłymi, co wpłynęło na kontynuację studiów w Warszawskiej Szkole Aplikacyjnej, najlepszej wówczas uczelni wojskowej i technicznej. Słuchaczem tej szkoły był w latach 1825-1828¹³. Niektóre opracowania łączą postać Trębickiego z Uniwersytetem Wileńskim¹⁴. Będąc

10 *Książki* [w:] Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu [online] <https://biblioteka.zamosc.pl/o-bibliotece/zbiory/ksiazki/> [dostęp 30.10.2020].

11 J. Klejnocki, *Kolejne rękopisy w Muzeum Literatury* [online] <http://muzeumliteratury.pl/wp-content/uploads/2014/10/Folder-Pokaz-rekopisow.pdf> [dostęp 30.10.2020].

12 R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, *Województwa Brzesko-Litewskie, Nowogródzkie*, Wrocław 1992, s. 64-67.

13 B. Gembarzewski, *Wojsko Polskie. Królestwo Polskie 1815-1830*, Warszawa 1903, s. 160 (na Liście elewów Szkoły Aplikacyjnej zapisany jako Trembicki Władysław, 1825-1828 do artylerii konnej).

14 J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński 1579-1831*, t. III, Kraków 1899-1900, s. 486; L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1939, s. 468.

oficerem artylerii, uczestniczył w powstaniu listopadowym¹⁵, został uhonorowany Krzyżem Złotym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari¹⁶, doznał wówczas kontuzji, tracąc słuch. Na tym skończyła się jego kariera wojskowa. W. Trębicki powrócił do stron ojczystych, niemniej jednak rodziny nie założył. Po powrocie do domu rzadko mieszkał w odziedziczonym majątku Mikitycze, przeważnie przebywając u brata w domu ojcowskim w Linowie, gdzie przechowywał również swoją bibliotekę.

Początki własnego księgozbioru W. Trębickiego sięgają czasów studiów w Warszawie. Wśród zgromadzonych wówczas dzieł przeważały rozprawy dotyczące historii nauk matematycznych w Polsce, lecz w wyniku powstania stracił wiele ze swych zbiorów¹⁷. Po powrocie do Linowa na nowo rozpoczął kolekcjonowanie rękopisów i druków, tym razem skupiając się na polonikach i materiałach dotyczących historii literatury polskiej.

Z materiałów archiwalnych wynika, że pewną część druków W. Trębicki nabywał za pośrednictwem wileńskiej księgarni Zawadzkich. Regularna korespondencja z lat 1839-1844 z przedstawicielami tej znanej wileńskiej firmy księgarskiej i wydawniczej pomaga ustalić, jakie tytuły książek i czasopism nabywał, kiedy poważnie zainteresował się naukowymi pracami z zakresu historii, literatury i bibliografii, w którym momencie zaczął uzupełniać informacje dotyczące dawnych poloników, w jakim stopniu przejawiał zainteresowanie stroną zewnętrzną gromadzonych dzieł.

Wydaje się nieprzypadkowe, iż pierwsze zachowane listy W. Trębickiego do A. Zawadzkiego z lutego 1839 r. dotyczą prenumeraty na dwa pierwsze tomy pracy Adama Benedykta Jochera *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce*¹⁸. Dzieło to w krótkim czasie stało się jednym z głównych przewodników dla poszukiwaczy dawnych poloników, razem z pracą Feliksa Bentkowskiego¹⁹ pozostając jedną z ważniejszych pozycji bibliograficznych w XIX w. aż do czasów ukazania się *Bibliografii Polskiej* Karola Estreichera.

15 Archiwum Główne Akt Dawnych, Komisja Rządowa Wojny (Zesp. nr 193), sygn. 478, Lista imienna generałów, oficerów wyższych i niższych, tudzież urzędników wojskowych Armii Polskiej, będących w czynnej służbie na dniu 29 listopada 1830 roku, którzy wykonali na [nowo] przysięgę wierności Najjaśniejszemu Cesarzowi i Królowi i dopełnili przepisanych formalności, sporządzona w roku 1832, k. 162v [online] <http://agad.gov.pl/niewylegitymowani/KRW478.xml> [dostęp 3.01.2021].

16 *Xięga Pamiątkowa w 50-letnią rocznicę powstania roku 1830, zawierająca spis imienny dowódców i sztabs-oficerów tudzież oficerów, podoficerów i żołnierzy Armii Polskiej w tymże roku krzyżem wojskowym „Virtuti Militarii” ozdobionych*, Lwów 1881, s. 127, 144.

17 M. Łuszczzyńska, W. Szwarz, *Władysław Trębicki...*, s. 18, 21.

18 A.B. Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie*, t. 1-3, Wilno 1840-1857. Wydaniem dzieła zajmował się A. Zawadzki, poszczególne tomy ukazywały się w pewnych odstępach czasowych: t. 1 1840, t. 2 1842, t. 3 1857.

19 F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej*, t. 1-2, Warszawa 1814.

W liście datowanym 10 II 1839 r. Trębicki informuje o wysłaniu sześciu rubli srebrem na I i II tom przygotowanej do druku pracy²⁰, a w następnym, z 27 II 1839 r., dziękuje za wystawienie pokwitowania²¹. W kolejnych listach dzieło Jochera niejednokrotnie stanowi obiekt zapytania lub odwołania się. W międzyczasie Trębicki zamawia u Zawadzkiego dodatkowo 15 dzieł w językach polskim, łacińskim, niemieckim²², wśród których znalazły się prace Łukasza Gołębiowskiego²³, Józefa Załuskiego²⁴, *Botanika* Stanisława Jundziłła²⁵, bieżące i wydane dawniej czasopisma, m.in. „Pamiętnik Lwowski”, „Dziennik Wileński”, „Warschauer Bibliothek”, „Acta Litteraria” oraz inne.

W późniejszych latach wśród licznych zamówionych i zakupionych książek spotykamy Józefa Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania*²⁶, Łukasza Gąsiorowskiego *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce*²⁷, Michała Wiszniewskiego *Historię literatury polskiej*²⁸, *Wilno* J.I. Kraszewskiego²⁹. Trębicki kieruje zapytania o dzieła Józefa Muczkowskiego, wielokrotnie upomina się o nowszą edycję dzieł braci Śniadeckich wydaną przez Michała Balińskiego³⁰. W jednym z listów z 1843 r. spotykamy

20 Lietuvos valstybės istorijos archyvas (dalej LVIA), f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 105-105v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 10 II 1839.

21 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 97-98v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 27 II 1839.

22 Tamże.

23 Ł. Gołębiowski, *O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach*, s.l. 1825.

24 J.A. Załuski, *Biblioteka historyków, prawników, polityków i innych autorów polskich lub o Polsce piszących*, Kraków 1832.

25 S. Jundziłł, *Botanika stosowana, czyli wiadomość o własnościach i użyciu roślin w handlu, ekonomice, rękodzielach, o ich ojczyźnie, mnożeniu, utrzymywaniu, według układu Linneusza*, Wilno 1799.

26 J. Łukaszewicz, *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, t. 1-2, Poznań 1838. LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 101. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 20 II 1840.

27 L. Gąsiorowski, *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce od czasów najdawniejszych aż do najnowszych*, t. 1-4, Poznań 1839-1855. LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 101. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 20 II 1840.

28 M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej*, t. 1-10, Kraków 1840-1857. LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 81-82v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 6 XI 1841.

29 J.I. Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 1-4, Wilno 1840-1842. LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 93. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 19 III 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 96. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 22 VI 1843.

30 Na pierwsze zapytanie z 1841 r. o „Śniadeckich nową edycję” (LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 81-82v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 6 XI 1841) Zawadzki zaproponował najbardziej aktualne wydanie: Jędrzej Śniadecki, *Dzieła*, wyd. M. Baliński, t. 1-6, Warszawa 1840. W dwóch późniejszych listach z 1843 r. (LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 93. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 19 III 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 96. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 22 VI 1843) Trębicki wyraźnie prosił o nadesłanie dzieł Jana Śniadeckiego, z podkreśleniem imienia Jan, tym razem niewątpliwie chodziło o edycję: Jan Śniadecki, *Dzieła*, wyd. nowe M. Balińskiego, t. 1-7, Warszawa (druk Lipsk) 1837-1839.

całkiem spory wykaz zamawianych druków, liczący 24 pozycje³¹. Zarejestrowane w korespondencji tytuły dzieł wskazują, iż W. Trębicki uważnie śledził nowsze publikacje z zakresu historii, dziejów piśmiennictwa, prawodawstwa, interesowały go również edycje dawnych pamiętników i kronik.

Zaczynając od roku 1841 regularnie zamawiał do Linowa dopiero założone i zdobywające popularność w środowisku intelektualistów czasopisma: „Bibliotekę Warszawską”³² i wileńskie „Athenaeum”³³. Właśnie w „Bibliotece Warszawskiej” w latach 1841-1845 ukazywały się jego prace bibliograficzne i krytyczne³⁴.

Należy zauważyć, że w czasie przygotowania do druku pierwszego tomu pracy A. Jochera w korespondencji Zawadzkiego i Trębickiego da się zaobserwować widoczne przejawy zainteresowania sprawami bibliografii, przy czym Trębicki zwraca uwagę zarówno na nowsze wydania, jak i starsze publikacje, nie zapomina też o pracach pozostających w rękopisach. W grudniu 1839 r. zapytuje o „dzieła dawne” dotyczące polskiej bibliografii³⁵, w styczniu 1842 r. prosi o „nadesłanie wszelkich dzieł i rękopisów [...] do Bibliografii i Historii odnoszących się”³⁶. Wiosną 1843 r. informuje, iż chętnie by nabył „dzieła dawne polskie lub łańskie byle do naszego piśmiennictwa należące”³⁷, później zaś nadmienia o gotowości zakupu w pierwszej kolejności manuskryptów „do bibliografii należących”³⁸.

31 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 86-87. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 22 VIII 1843.

32 „Biblioteka Warszawska. Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi” – miesięcznik literacko-naukowy, ukazywał się w Warszawie w latach 1841-1914. LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 81-82v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 6 XI 1841; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 112. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, [b.m., 1841?].

33 „Athenaeum. Pismo Poświęcone Historii, Literaturze, Sztukom, Krytyce itd.” – czasopismo naukowo-literackie, ukazywało się w Wilnie nieregularnie w latach 1841-1851, z inicjatywy i pod redakcją J.I. Kraszewskiego. LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 112. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, [b.m., 1841?].

34 W. Trębicki, *Uwagi nad pierwszym poszytem tomu drugiego dzieła wydanego przez p. Jochera pod tytułem Obraz bibliograficzny*, „Biblioteka Warszawska”, 1841, t. 3, s. 552-594; *Teatr starożytny w Polsce Kazimierza Władysława Wójcickiego*, „Biblioteka Warszawska”, 1841, t. 3, s. 732-735 [podpisane S.]; W. Trębicki, *Zbiór wiadomości o życiu i pismach Łukasza Górnickiego tykocińskiego i wasilkowskiego starosty*, „Biblioteka Warszawska”, 1843, t. 3, s. 77-108; W. Trębicki, *Uwagi nad dziełem „Starożytny teatr w Polsce” przez K. W. Wójcickiego Warszawa 1841 nakładem G. Sennewalda*, „Biblioteka Warszawska” 1843, t. 4, s. 286-377; W. Trębicki, *Uwagi nad wydaniem Warszawskiem Pamiętników Janczara 1828 r.*, „Biblioteka Warszawska” 1845, t. 3, s. 229-296. Ocenę krytycznych prac Trębickiego nt. dzieł A.B. Jochera i K.W. Wójcickiego oraz bio-bibliograficznej rozprawy o Łukaszu Górnickim zob.: M. Luszczynska, W. Szwarz, *Władysław Trębicki...*, s. 23-24.

35 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 99-99v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 19 XII 1839, na k. 99v: „Jeżeli by co się w składzie Pańskim z dzieł dawnych szczególnie do Bibliografii polskiej należących znajdowało – proszę mnie uwiadomić”.

36 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 114-114v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Pruzana 20 I 1842.

37 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 93. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 19 III 1843.

38 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 95-95v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 15 IV 1843,

Za pośrednictwem firmy Zawadzkich Trębicki nabywał nie tylko dzieła ukazujące się w Wilnie, lecz również wydania z innych ośrodków polskich oraz innych państw³⁹. Niektóre książki przywoził ze swoich podróży do Warszawy i Białegostoku. Podczas przekroczenia granicy w Brześciu i Terespolu wszystkie obecne w bagażu druki poddawane były obowiązkowej kontroli wileńskiej cenzury. Ze względu na uciążliwą procedurę Trębicki prosił A. Zawadzkiego, by zaopiekował się jego książkami. Temat ten jest stale obecny w korespondencji z lat 1843-1844⁴⁰. Warta uwagi jest argumentacja próśby Trębickiego o „wyciągnięcie” jego książek z wileńskiego Komitetu Cenzury: „Stare to szpargały, ale dla mnie mają wartość”⁴¹.

Zawarta w listach informacją pomaga zrozumieć czytelnicze przyzwyczajenia W. Trębickiego, na przykład, prosił on, żeby gazety i czasopisma nadsyłać jak najczęściej, po kilka numerów naraz⁴², zaś wielotomowe wydania książkowe wysyłać mu dopiero po skompletowaniu całości „inaczej na nic mi nie są przydatne gdyż mam zwyczaj dopiero je czytać jak są zupełnie ukończone”⁴³. Ze względu na oszczędność kosztów oprawę książek zlecał w Wilnie⁴⁴, zamawiając oprawianie kilku tomów razem⁴⁵. Z jakości pracy wileńskich introligatorów najprawdopodobniej był zadowolony, ponieważ w jednym z kolejnych listów zaznaczył iż „oprawa bardzo dobra”⁴⁶.

Mimo „ekonomicznego” podejścia do rozliczania się za nabyte książki i ich oprawianie, autor listów niekiedy przejawiał gotowość ponoszenia większych wydatków na interesujące go dzieła:

Upraszam o zasilenie mnie jak najregularniejsze wszystkimi nowościami drukarni które jakąkolwiek wagę i cenę mieć mogą dla Historii, Literatury i Bibliografii, szczególnie do tej gałęzi nauk wszystkie nawet dawne dzieła po cenie nawet wysokiej kupię, szczególnie rękopisma. I dlatego upraszam Pana o kopię przydatków o inkunabułach do dzieła

na k. 95v: „Co się tyczy zamiaru W Pana wybycia MSS do Bibliografii należących życzyłbym sobie mieć ich specyfikacje i pierwszeństwo do ich nabycia – proszę więc mnie uwiadomić”.

39 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 93. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 19 III 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 84-85v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 14 VII 1843.

40 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 93. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 19 III 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 96. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 22 VI 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 84-85v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 14 VII 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 88. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 24 VIII 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 90. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Grodno 28 I 1844; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 80. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, [b.m.] 10 III 1844.

41 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 80. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, [b.m.] 10 III 1844.

42 Tamże.

43 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 95-95v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo, 15 IV 1843.

44 Tamże, l. 95v: „Upraszam ażeby wszystkie dzieła jakie mi będą przysyłane prócz pism periodycznych były wprzód w Wilnie oprawione ale niezbyt kosztownie”.

45 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 80. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, [b.m.] 10 III 1844.

46 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 86-87. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo, 20 VIII 1843.

Bibliograficznych ksiąg dwoje – gotów jestem zapłacić za te i inne kopie i dzieła co Pan będzie życzyć⁴⁷.

Z nadsyłanych do A. Zawadzkiego listów wyraźnie widać, że W. Trębicki nie tylko podziwiał i uważnie studiował pracę A. Jochera, lecz również zapoczątkował prowadzenie własnych badań bibliograficznych. W związku z czym regularnie nadsyłał uwagi oraz materiały uzupełniające, zachęcał Zawadzkiego do kontynuacji tych prac dodatkowo wypowiadając się na temat budowy systemu informacji bibliograficznej. Tuż po przeczytaniu pierwszego tomu *Obrazu bibliograficznego* odnotował: „jest to bez wątpienia najpiękniejsze i najpożyteczniejsze dzieło jakie kiedykolwiek u nas przedsięwzięte było, w moim przekonaniu stanowić będzie epokę w literaturze naszej”⁴⁸. Równocześnie w tymże liście zaznaczył: „przejrzawszy z pilnością kilka kart początkowych kilkanaście drobnych uchybień lub pomyłek druku które dostrzegłem na osobnej kartce załączam”⁴⁹.

Należy jednak zauważyć, że W. Trębicki tuż po zapoznaniu się z pierwszym posytem pracy A. Jochera wysłał do autora list ze wskazaniem uwag i propozycją „na każde zapotrzebowanie wszelkimi wiadomościami jakie mam, Szan[ownemu] Panu służyć i do ukończenia tak nieocenionego dzieła dopomóc”. Zgodził się również na „bezimienne” umieszczenie uzupełnień w kolejnych zeszytach⁵⁰. Po uzyskaniu odpowiedzi Trębicki wysłał kolejny list, w którym nadmieniał o swoich notatkach do historii literatury polskiej proponując uzupełnienie przygotowanych do druku kolejnych rozdziałów oraz wskazując możliwość powołania pisma periodycznego poświęconego bibliografii⁵¹.

Jak wynika z korespondencji z wileńskim wydawcą, z powodu lekceważenia uwag dalsze kontakty Trębickiego z Jocherem ustały. Toteż bibliograf z Linowa był zmuszony zamieścić artykuł z uwagami w „Bibliotece Warszawskiej”, a dalsze uzupełnienia wysyłał bezpośrednio do A. Zawadzkiego⁵². Mimo zawieszenia prywatnych kontaktów z Jocherem Trębicki dalej interesował się losem projektu wydawania bibliografii narodowej.

47 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 81–82v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 6 XI 1841.

48 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 103. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 8 IV 1840.

49 Tamże.

50 W. Trębicki do A. Jochera, Wilno, 15 VIII 1839(?), [w:] *Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie z lat 1805–1865*, t. 2, *Czasy Uniwersytetu Wileńskiego po rozbiorach (do roku 1841)*, zebrał T. Turkowski, Wilno 1937, s. 268–269.

51 W. Trębicki do A. Jochera, Linowo 13 XI 1839, [w:] *Materiały do dziejów literatury...*, s. 270–271.

52 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 84–85v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 14 VII 1843. O A. Jocherze: „Moje chęci i pracę bezinteresowną w tym względzie zbyt lekko uważał i mało na nią zwracał uwagi przynajmniej nie chciał czy nie umiał z niej korzystać. I to jedynie spowodowało u mnie do ogłoszenia mych uwag w Bibliotece Warszawskiej. Pomimo to wszystko otwarcie Panu powiedziałem że Pana Jochera uważam za biegłego Bibliografa”.

Dowiedziawszy się o zamiarach przeniesienia redakcji do Poznania natychmiast zgłosił swoje niezadowolenie⁵³. Wiadomość o tym, że sprawa ta stała się nieaktualna i że A. Jocher będzie kontynuować pracę nad bibliografią, ucieszyła go⁵⁴.

Kolejne swoje uwagi na temat *Obrazu bibliograficznego* Trębicki zapisywał na kartach własnego tomu pracy Jochera, wysyłając je następnie do Zawadzkiego w celu „zakomunikowaniu ich P. Jocherowi”. Po pewnym czasie upomniał się o „nadesłanie numeru *Obrazu Bibliograficznego* z moimi przypiskami, gdyż też bez niego dalszej pracy rozpocząć nie mogę, albowiem żadnej kopii tych uwag nie zostawiłem u siebie”⁵⁵.

W. Trębicki przygotował kilka artykułów dla „Biblioteki Warszawskiej”, w tym wspomniany krytyczny przegląd nowej pracy bibliograficznej⁵⁶. Swoje artykuły pisał głównie w oparciu o książki i materiały rękopiśmienne dostępne w domowej bibliotece w Linowie, która szybko rosła. W 1843 r. Trębicki tak charakteryzuje własny księgozbiór: „Piękną posiadam i zamożną w dawne dzieła Bibliotekę, bardzo mi więc łatwo przychodzi w każdym oddziale nauk dostarczać materiałów i wiadomości, zwłaszcza że od czasu jak się gospodarstwem zająłem zupełnie zaniechałem moje własne prace literackie i nie tak prędko zapewne do nich wrócę, a najpewniej całkowicie je porzucę”⁵⁷.

Dokładnych danych o liczbie woluminów w prywatnej kolekcji W. Trębickiego nie posiadamy, mimo że XIX-wieczni autorzy określają te zbiory jako kilkutysięczne⁵⁸. Nie ulega wątpliwości, iż tak spora biblioteka, stanowiąca warsztat pracy bibliograficznej, była starannie uporządkowana i opracowana. Z wielkim prawdopodobieństwem możemy dopuszczać istnienie rejestru zbiorów, ponieważ w liście W. Trębickiego do J.I. Kraszewskiego spotykamy wzmiankę o „Katalogu Linowskiej Biblioteki”⁵⁹. Poza tym w liście do A. Jochera wspomina on o zebranych „sposobem cedulkowym przeszło 200 t. in 4° notat” do historii literatury krajowej⁶⁰.

53 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 108–108v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, [b.m.] 20 VIII 1841; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 110. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 1841.

54 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 114–114v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Prużana 20 I 1842; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 95–95v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 15 IV 1843.

55 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 95–95v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 15 IV 1843; LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 84–85v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 14 VII 1843.

56 Wykaz prac W. Trębickiego zob. przypis 34.

57 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 85. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 14 VII 1843.

58 F. Radziszewski, *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych*. Kraków 1875, s. 39; P. Bobrowskij, *Materiały dla geografii i statistiki Rossii. Grodnenskaâ guberniâ*, č. 2, Sankt-Peterburg 1863, s. 791–792.

59 Biblioteka Jagiellońska (dalej BJ) rkps 6480 IV k. 448. W. Trębicki do J.I. Kraszewskiego, [Linowo, ok. 1837–1838].

60 W. Trębicki do A. Jochera, Linowo 13 XI 1839, [w:] *Materiały do dziejów literatury...*, s. 270.

Zgromadzone dzieła Trębicki oznaczał starannie i wyraźnie. Należące do niego tomy można rozpoznać dzięki obecności charakterystycznych znaków proveniencyjnych: znaczka w kształcie gwiazdek u góry karty tytułowej oraz podpisu właściciela w wersji pełnej lub skróconej, jak również wyczerpujących adnotacji o charakterze bibliograficznym, licznych notatek, uwag. Z czasów nauki w Warszawie zachowały się podpisy: „Władysław Trębicki elew Szkoły Wojskowej Aplikacyjnej w Warszawie”. Kilka egzemplarzy posiada odręcznie zapisaną na stronie tytułowej datę „1836”⁶¹. W późniejszych latach system notatek na kartach ksiąg własnej biblioteki nieco zmienił się. Najbardziej istotne stają się zapisane na stronach tytułowych odwołania się do najważniejszych wówczas prac bibliograficznych, przede wszystkim dzieł A. Jochera i F. Bentkowskiego. O bibliograficznym warsztacie Trębickiego świadczy również fakt, iż pochodzące z jego biblioteki druki zniszczone, nieposiadające kart tytułowych, były bardzo dokładnie identyfikowane.

W. Trębicki nie tylko zgromadził w Linowie bogatą kolekcję, miał niezłe rozeznanie na temat zawartości bibliotek domowych swoich bliższych i nieco dalszych sąsiadów, co nieraz skutkowało odnalezieniem rzadkich druków i rękopisów, pozwalało porównywać edycje, pomagało w identyfikacji egzemplarzy posiadających defekty, a także sprzyjało wymianie książek. W jednej z prac tak charakteryzował księgozbiory szlachty powiatu prużańskiego:

Pisałem w okolicy, która lubo nie jest tak dalece w ludzi myślących uboga [...] gdyż na kilka mil w około w samych bibliotekach domów prywatnych do kilkunastu tysięcy dzieł naliczyć nie trudno, jednak te prawie całe z dzieł nowych lub też zagranicznych złożone. [...] Napelniają się dziś domowe ksiąg zbiory wydaniem obrazkowymi, lub też romansami nowej szkoły, tymi to komentarzami na jedno z dziesięciorgo przykazania – otwarcie jednak powiem z dziełami jak *Obraz* p. Jochera lub *Historia literatury* spotkać się trudno⁶².

W położonym nieopodal majątku Dołhe powiatu prużańskiego Trębicki poznał młodego J.I. Kraszewskiego, wykazał zainteresowanie jego pasją do starych papierów, gratulował cierpliwości i wytrwałości w odgrzebywaniu zażytków przeszłości⁶³. Znajomość ta była kontynuowana w kolejnych latach, po wyjeździe Kraszewskiego z majątku rodzinnego. W jednym z listów do matki, z 11 X 1836 r., młody pisarz wspomina o tym, że oczekuje paru książek, które miał przesłać W. Trębicki i prosi, żeby zaopiekować się nimi do jego powrotu⁶⁴. W tymże roku w liście do Kraszewskiego Trębicki informuje o odesłaniu pożyczonych dzieł, dodając „co się zaś tyczy książek z Bibl[ioteki] Linowskiej

61 M. Łuszczczyńska, W. Szwarz, *Władysław Trębicki...*, s. 18.

62 W. Trębicki, *Uwagi nad pierwszym poszytem...*, s. 576.

63 J.I. Kraszewski, *Pamiętniki*, oprac. W. Danek, Wrocław 2005, s. 355-356.

64 J.I. Kraszewski do matki Zofii Kraszewskiej, Prawotyn 11 X 1836, [w:] J.I. Kraszewski, *Listy do rodziny*, cz. 1, *W kraju*, oprac. W. Danek, Kraków 1982, s. 71.

to tak długo mogą pozostać u Pana jak się mu tylko potrzeba⁶⁵. Bibliograf nie tylko pozwalał młodemu pisarzowi korzystać z zasobów własnej biblioteki w Linowie, wysyłał mu niezbędne dzieła, jak również sam wypożyczał od niego druki i rękopisy, omawiał ówczesne prace o charakterze bibliograficznym, konsultował odnośnie dawnych druków. W zachowanej korespondencji niejednokrotnie znajdujemy wzmianki o wzajemnej wymianie druków, rękopisów, notatek, również prośby o dłuższe przetrzymywanie materiałów.

Sporo miejsca w listach Trębickiego zajmuje omówienie druków wydanych w oficynach wileńskich sprzed 1800 r., których spis ukazał się w IV tomie pracy Kraszewskiego *Wilno od początków jego do roku 1750* pod tytułem *Kronika bibliograficzna*⁶⁶. Sam autor zaznacza, że jest świadom niekompletności wykazu, chociaż zamieszczone opisy przygotował na podstawie prac bibliograficznych oraz dzieł poznanych z autopsji. Szczególną wagę przykładał do druków nieznanymi bibliografom, „nie przemijając nawet panegiryków, mów, powinszowań, świstków najmniejszych⁶⁷. Poruszając kwestię druków ulotnych, bibliograf z Linowa podzielił się z Kraszewskim własnymi notatkami: „wzmiankowane panegiryki które teraz posyłam wraz z kilku listkami które [...] w mych notatkach znalazłem. Dodać tu muszę że znaczki * przy tytułach postawiono na oznaczenie dzieł które posiadam a które na każde zapotrzebowanie mogą być na usługi Pańskie⁶⁸”.

Kraszewski niejednokrotnie konsultował z W. Trębickim wykaz dawnych druków wileńskich. W korespondencji bibliografa i pisarza wśród licznych tytułów najczęściej były wzmiankowane następujące dzieła: Leon Kreuza *Obrona Jedności Cerkiewney* (Wilno, w drukarni Leona Mamonicza, 1617), Maryan Kulczyński *Obrona Monastyra Wileńskiego Cerkwi Przenajświętszej Trojcy* (Wilno 1702), *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Wilno, w drukarni Leona Mamonicza, 1614), Wojciech Kojalowicz *O niektórych różnicach wiary* (Wilno 1653)⁶⁹. O wzajemnej współpracy Kraszewskiego z Trębickim przy opracowaniu wileńskiej *Kroniki bibliograficznej* świadczą słowa: „Rad byłbym widzieć cześć dzieła Pańskiego o Hist[orii] literatury Wilna przed wydrukowaniem gdyż jestem pewny wzbogacenia go notatką przynajmniej kilkunastu dzieł i edycji ile mi wiadomo dotąd nieznanym⁷⁰. Potwierdzenie wspólnego wysiłku stanowi zachowana „Lista dzieł edy[cji]

65 BJ rkps 6480 IV k. 441. W. Trębicki do J.I. Kraszewskiego, Linowo, [8 IX?] 1836.

66 J.I. Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 4, Wilno 1842, s. 113-365: *Kronika bibliograficzna*.

67 Tamże, s. 113.

68 BJ rkps 6480 IV k. 452. W. Trębicki do J.I. Kraszewskiego, [Linowo ok. 1837-1838].

69 BJ rkps 6480 IV k. 443v., 450, 456v. W. Trębicki do J.I. Kraszewskiego, [Linowo ok. 1837-1838].

70 BJ rkps 6480 IV k. 457. W. Trębicki do J.I. Kraszewskiego, [Linowo ok. 1837-1838].

Wileńskiej przed 1800 w Bib[liotece] Linowskiej się znajdujące” zawierająca wykaz 20 pozycji głównie z końca XVII – początku XIX w. z komentarzami bibliografa⁷¹.

Wymiana książek oraz informacji bibliograficznych pomiędzy pisarzem a bibliografem, jak również częstotliwość zamówień nowości wydawniczych z Wilna na przełomie lat 30. i 40. XIX w. nabrała takiego tempa, że zdarzało się niekiedy iż zamówione u Zawadzkiego przesyłki z książkami kierowane do Kraszewskiego trafiały do Trębickiego, zaś oczekiwane w Linowie książki docierały przez pomyłkę na Wołyń. W sierpniu 1841 r. W. Trębicki zawiadamia A. Zawadzkiego: „Przez pomyłkę książki przeznaczone dla P. Kraszewskiego w Grodku pod moim adresem odebrałem z poczty w Linowie – te więc niezwłocznie odesłałem ojcu Pana Kraszewskiego który je prześle do Grodka”⁷². Kilka miesięcy później bibliofil przekazuje informację o kolejnym zamieszaniu: „ostatni transport książek dla mnie przeznaczonych zabłąkał się gdzieś aż na Wołyń do Pana Kraszewskiego, a to pojedyncze i po jednej w kilka miesięcy do mnie i przez różne okazje wracają”. I dalej: „podobną pomyłkę otrzymał transport pod moim adresem ale rzeczywiście przeznaczony dla Pana Kraszewskiego niezwłocznie mu oddałem”⁷³.

Kolejne interesujące wątki w historii wzajemnych kontaktów powiązanych dawnym sąsiedztwem pisarza i bibliografa mogą ujrzyć światło dzienne po opracowaniu nowego nabytku Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, czyli 13 listów J.I. Kraszewskiego do W. Trębickiego, w których zostały zawarte wiadomości o pracach pisarza oraz doniesienia o życiu kulturalnym Wilna⁷⁴.

Zapoznanie się z omawianą korespondencją wyjaśnia przyczynę publikacji krytycznych i bibliograficznych rozpraw Trębickiego wyłącznie w warszawskim piśmie. Kraszewski planował wydrukować jeden z artykułów Trębickiego w wydawanym i redagowanym przez siebie wileńskim czasopiśmie naukowo-literackim „Athenaeum”. Ograniczenia ujawnił w liście do rodziców z lutego 1842 r.: „To tylko żal, że nowe rozporządzenie J.W. Ministra zabrania w nim umieszczać krytyk i bibliograficznych wiadomości. Nawet nie wiem, czy się uda pod jakim pozorem artykuł p. Władysława Trębickiego umieścić, bo i to krytyka. Jeśli nie pozwolą, niech Papa z łaski swojej spyta go, czy nie pozwoli, żebyśmy się postarał osobno go kazać wydrukować u Zawadzkich?”⁷⁵ Jak wia-

71 BJ rkps 6480 IV k. 446-446v. Lista dzieł edy[cji] Wileńskiej przed 1800 w Bib[liotece] Linowskiej się znajdujące.

72 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 108. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, [b.m.] 20 VIII 1841.

73 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 81, 82v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 6 XI 1841.

74 J. Klejnocki, *Kolejne rękopisy...* [online] <http://muzeumliteratury.pl/wp-content/uploads/2014/10/Folder-Pokaz-rekopisow.pdf> [dostęp 30.10.2020].

75 J.I. Kraszewski do rodziców Jana Kraszewskiego i Zofii Kraszewskiej, Horodziec koniec lutego 1842, [w:] J.I. Kraszewski, *Listy do rodziny*, op. cit., s. 104.

domo, tych zamiarów nie udało się zrealizować. Żadna rozprawa Trębickiego nie ukazała się drukiem w Wilnie.

Należy wspomnieć o kolejnych owocnych kontaktach sąsiedzkich. Niewątpliwie następną osobą, z którą Trębicki rozdzielał zainteresowanie dawną książką, był Wandalin Pusłowski z Mereczowszczyzny w dawnym powiecie słonimskim⁷⁶. Jego kolekcję charakteryzował jako „najzamożniejszą [...] w dawne historyczne rękopisy”⁷⁷. Jedyna wydana przez Trębickiego edycja źródłowa pt. *Poselstwo Lwa Sapiehy w roku 1600 do Moskwy* (Grodno 1846)⁷⁸ powstała w oparciu o rękopis z bibliotecznych zbiorów Wandalina Pusłowskiego. W. Trębicki dobrze poznał, a następnie zakupił złożoną głównie z dzieł historycznych kolekcję książek sąsiada Joachima Bułharyna z Czachca w powiecie prużańskim⁷⁹. O czytany, posiadającym bogaty księgozbiór, lecz dziwnym i ekscentrycznym sąsiedzie wspominał również J.I. Kraszewski⁸⁰.

Trębicki znacząco powiększył własną kolekcję książek w 1847 r. po zakupie za 20 tysięcy polskich złotych biblioteki swego przyjaciela i sąsiada z Szereszowa Michała Bobrowskiego, badacza słowiańskich rękopisów i cyrylickich druków, doktora teologii, kanonika brzeskiego⁸¹. Jeden z zakupionych egzemplarzy wart jest szczególnej wzmianki tak ze względu na drukarza, jak i na proveniencje. Jest to klocek zawierający dwa praskie druki Franciszka Skorony: *Księga Jozuego* oraz *Księga Sędziów* z 1519 r. Na odwrocie wierzchniej oprawy znajdowała się notatka ręką Bobrowskiego: „Skorony przekładu Księga Jozuego, Sędziów W Pradze Czeskiej 1519. 4°. W Xiędze Iozue[go] nie staie z początku k. 8 i we srodku od 32 do 38 karty. Xięga Sęndziow cała i dobrze zachowana. W skórą safianową pod złote ozdobki oprawiony exemplarz.

76 L. Kowkiel, *Prywatne księgozbiory na Grodzieńszczyźnie w pierwszej połowie XIX wieku*, Kraków 2005; A. Saūčuk, *Knigazbor Vandalina Pusloŭskaga: Kosava – Svislač – Grodna*, [w:] *Berascejskiâ knigazbory: Materyaly miżnarodnaj navukova-praktyčnaj kanferencyi „Berascejskiâ knigazbory: problemy i perspektywy dasledavannâ”*, Brėst, 30-31 kastryčnika 2008 g., red. M.V. Nikalaeŭ, Brėst 2010, s. 173-179; L. Koŭkel', *Pryvatnyâ knigazbory Grodenščyny drugoj palyvy XIX st. (na prykladze kalekcyi Pusloŭskich-Krasinskih)*, [w:] *Rėha belaruskich knigazboraŭ. Lėsy pryvatnyh bibliatėk. Zbornik artykulaŭ*, Minsk 2018, s. 72-77.

77 W. Trębicki, *Uwagi nad wydaniem Warszawskiem Pamiętników Janczara 1828 r.*, „Biblioteka Warszawska” 1845, t. 3, s. 291 przypis 1.

78 *Poselstwo Lwa Sapiehy w roku 1600 do Moskwy, podług dyaryusza Eljasza Pielgrzymowskiego sekretarza poselstwa, z rękopisu trafem odkrytego przez Władysława Trębickiego opisane*, Grodno 1846.

79 M. Łuszczynska, *Trębicki Władysław...*, s. 909.

80 J.I. Kraszewski, *Pamiętniki...*, s. 355-357.

81 A. Śnieżko, H. Werno, *Bobrowski Michał*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa – Łódź 1972, s. 74; M. Łuszczynska, *Trębicki Władysław...*, s. 909; J. Cieplak, *Ks. Michał Bobrowski, profesor Uniwersytetu Wileńskiego*, [w:] „*Charitas*”. *Księga zbiorowa wydana na rzecz R.K. Towarzystwa Dobroczynności przy kościele św. Katarzyny w Petersburgu*, Petersburg 1894, s. 329-346; P. Ānkovskij, *Drevnââ haratejnaâ psaltir' Vilenskoj Sv. Nikolaevskoj cerkvi (okončanie)*, „Litovskie eparhialnye vedomosti” 1866, № 21, 15-go Noâbrâ, s. 907-919.

r.s. 50°. Na pierwszej karcie ręka Trębickiego: „Za ten urywek Biblii tłum. Skoryny zapłaciłem X. Bobrowskiemu r.s. 50. Wład. Trębicki”. Egzemplarz ten następnie znalazł się w Wileńskiej Bibliotece Publicznej, w czasie I wojny światowej został wywieziony do Moskwy. Obecnie przechowuje się w Rosyjskiej Bibliotece Państwowej⁸².

Dzięki Bobrowskiemu kolekcja Trębickiego wzbogaciła się o *Kodeks supraski*, pochodzący z początku XI w. unikatowy rękopis spisany w języku staro-cerkiewno-słowiańskim na pergaminie, jedyny na świecie tak obszerny zabytek wczesnego piśmiennictwa słowiańskiego. Odnaleziony przez Michała Bobrowskiego w 1823 r. w unickim bazylikańskim klasztorze w Supraślu kodeks liczył 284 (lub 285) kart. W latach 1838-1839 Bobrowski przesyłał rękopis w dwóch częściach do słoweńskiego filologa Jerneja Kopitara⁸³. Pierwsza część po śmierci Kopitara (118 kart) razem z innymi rękopisami trafiła do biblioteki szkolnej, obecnie przechowuje się w bibliotece Uniwersytetu w Lublanie. Druga część (151 kart) wróciła do Bobrowskiego, następnie znajdowała się w posiadaniu Trębickiego, zaś w 1869 r. została zakupiona do Biblioteki Zamoyskich w Warszawie. Po wędrówkach wojennych rękopis powrócił do Biblioteki Narodowej. Kolejne 16 kart w 1856 r. nabył rosyjski historyk Afanasij Byczkow, na początku XX w. znalazły się one w Cesarskiej Bibliotece Publicznej.

Przechowywana w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym korespondencja potwierdza fakt udziału W. Trębickiego, A. Zawadzkiego oraz Jana Stanisława Hryniewicza⁸⁴, profesora języka i literatury łacińskiej w Wilnie, w przekazaniu cennego rękopisu do Wiednia w grudniu 1839 r.: „Posyłam na ręce Pana Rękopism Słowiański który jest przeznaczony dla Pana Kopitara w Wiedniu. Bądź Pan Dobrodziej tak łaskaw i pakiet ten zawierający pomieniony Rękop[is] adresowany do Profesora Hryniewicza jemu odesłać i kwitek z przyjęcia na pierwszą pocztę przysłać”⁸⁵.

Do biblioteki w Linowo ze zbiorami Bobrowskiego trafił jeden z najbardziej znaczących zabytków staroruskiej literatury i sztuki, jedyna zachowana słowiańska księga, której marginesy zdobią liczne barwne ilustracje (ponad 300) – *Psalterz Kijowski* z 1397 roku. Niezwykle są losy iluminowanego rękopisu.

82 Opis egzemplarza z proveniencjami zob.: A.I. Milovidov, *Opisanie slavâno-russkikh staropečatnyh knig Vilenskoj publicznoj biblioteki (1491–1800)*, Vil'na 1908, s. 12–13, nowoczesne opisy egzemplarza z Rosyjskiej Biblioteki Państwowej (Rossijskaâ Gosudarstvennaâ Biblioteka, № 6528, 6322) zob. m.in.: G.Â. Galenčanka, *Francysk Skaryna – belarucki i ũshodneslavânski perša-drukar*, Minsk 1993, s. 256; E.L. Nemirovskij, *Knigi kirillovskoj pečati 1491-1550. Katalog*, Moskva 2009, s. 135-136, 144-145.

83 Jernej Kopitar (1780-1844, Wiedeń) – słoweński językoznawca, slawista, skryptyr i kustosz wiedeńskiej biblioteki dworskiej.

84 J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579-1831)*, t. 3, Kraków 1899-1900, s. 201.

85 LVIA f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 99-99v. W. Trębicki do A. Zawadzkiego, Linowo 19 XII 1839.

Ponad 300 lat był on przechowywany w centrum starego Wilna, w cerkwi św. Mikołaja (Nikolskiej), jako dar z 1518 r. Abrahama Ezołowicza, żydowskiego kupca, który przeszedł na prawosławie, został uszlachcony, sprawował urząd podskarbiego ziemskiego litewskiego. Przez krótki czas proboszczem cerkwi był M. Bobrowski. To on przeniósł rękopis do biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, po zamknięciu uniwersytetu po powstaniu listopadowym przechowywał u siebie, a następnie opuszczając miasto zabrał do Szereszowa. Kolejnym właścicielem cennego zabytku został Władysław Trębicki. Następnie po kilku prywatnych właścicielach rękopis znalazł się w zbiorach Towarzystwa miłośników dawnego piśmiennictwa w Sankt-Petersburgu, które w 1932 r. zostały przekazane do Rosyjskiej Biblioteki Publicznej⁸⁶.

Wiadomość o bogatej kolekcji W. Trębickiego nie mogła ująć uwadze członków Wileńskiej Komisji Archeologicznej. W roku 1858 próbowali oni namówić bibliografa z Linowa do przekazania zbiorów do Wileńskiego Muzeum Starożytności. Szczegóły tych zabiegów ujawnia list członka Wileńskiej Komisji Archeologicznej Ignacego Kułakowskiego do prezesa Komisji Eustachego Tyszkiewicza:

Władysław Trębicki znany ze swoich prac bibliograficznych posiada rzadką z białych składającą się kruków bibliotekę i rękopisma rzadkiej nieocenionej wartości. Jest to stary mój przyjaciel, widuje się z nim dość często i właśnie rozmawiając z nim w dniu wczorajszym wymiarkowałem, iż nie byłby daleki od legowania swoich skarbów, tak skarbów, któremu z Zakładów Narodowych. On wahał się pomiędzy Ossolińskim, Raczyńskim, Świdzińskim, a jam go naprowadził na Muzeum w Wilnie. I kto wie, może mi się uda na naszą stronę skłonić. Otóż tedy potrzeba nań wspólnymi siły i ze wszech stron podzielać. Potrzeba go koniecznie wcielić do Komisji (na co ze wszech miar zasługuje) w stopniu Członka Współpracownika – i to nie mieszkając – posyłając mu wprost p. Prużanę w Mikitycze właściwy patent aby się nie domyślił mego w tej mierze zachodu, tylko przypisując swoją nominację Panu Hrabiemu. Przytem o najściślejszą tajemnicę upraszam, a co do starań moich we względzie legowania jego zbioru dla Muzeum, albowiem potrzeba działać z pewną ostrożnością, bo on nieco dziwak – i tak zakochany w swoich skarbach, iż się to opisać nie da. Gdy nastąpi nominacja, ja go skłonię aby pojechał do Wilna i przekonał się naocznie o stan Muzeum – nie szkodziło by, aby Pan Hrabio zaprosił go także w swoim liście o odwiedzenie Wilna. Słowem tak wielka dla nas i dla kraju sprawa, (gdyż po jego śmierci wszystko przepadnie), już jest na dobrej drodze – wypada ją doprowadzić koniecznie do skutku, i rozumie się że z mojej strony niczego nie zaniecham – a o wszystkich w tej mierze Pana Hrabiego aż nadto jestem pewien.

⁸⁶ *Kievskaâ psaltyr' 1397 goda iz Gosudarstvennoj Publichnoj biblioteki imeni M.E. Salykova-Sedriny v Leningrade*, Moskwa 1978; M. Nikalaeŭ, *Palata Knigapisnaâ. Rukapisnaâ kniga na Belarusi ŭ X–XVIII stagoddzâh*, Minsk 1993, s. 38-39; M. Nikalaeŭ, *Gistoryâ belaruskaj knigi*. T. 1: *Kniznaâ kultura Vâlikaga Knâstva Litoŭskaga*, Minsk 2009, s. 43-47; *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto turtai istorijos skersvjuose (XVI-XXI amžiai)*, Vilnius 2016, p. 85-86.

Otóż o co rzecz idzie i działać nie tracąc czasu potrzeba – lękam się bowiem aby go nie przekabacili do stron Lwowsko-poznańskich⁸⁷.

Strona wileńska poczyniła pierwsze kroki, W. Trębicki został przyjęty do grona członków-współpracowników Wileńskiej Komisji Archeologicznej, za co wyraził on podziękowanie w liście z 16 XII 1858 r.⁸⁸ Jednak dalszy plan przekazania zbiorów do Wilna nie został zrealizowany.

W. Trębicki zmarł 1 stycznia 1861 r. w Warszawie⁸⁹. W 1869 r. jego spadkobiercy sprzedali niemal cały księgozbiór, wyceniony na 4500 rubli w srebrze, Konstantemu Zamoyskiemu. Kolekcja z Linowa stała się częścią Biblioteki Ordynacji Zamojskiej w Warszawie. Wydzielona część dubletów w krótkim czasie trafiła do Klemensowa. W 1956 r. księgozbiór Zamojskich z Klemensowa przewieziono do Lublina i w 1957 r. przekazano do Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. Po przyjęciu kolekcji klemensowskiej oszacowano, iż wśród książek można wyodrębnić 2000 woluminów posiadających proveniencje W. Trębickiego. Pierwsze solidne opracowanie poświęcone kolekcji książek Trębickiego zostało przygotowane przez pracowników lubelskiej biblioteki⁹⁰.

Od 2008 r. Księgozbiór Klemensowski znajduje się w Książnicy Zamojskiej im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu jako depozyt rodziny Zamojskich. Kolekcja zawiera książki, rękopisy, zbiory kartograficzne, wydawnictwa ciągle z XVI-XX w. Spotykamy tu druki polskie i obce z różnych dziedzin wiedzy, wydane w oficynach drukarskich całego świata. Księgozbiór Klemensowski liczy 12 365 woluminów, w tym 6603 starodruki⁹¹. Istotną część stanowią egzemplarze z dawnej biblioteki w Linowie. Prowadzone systematyczne prace w zakresie digitalizacji kolekcji historycznych oraz aktywne uzupełnianie zasobu Biblioteki Cyfrowej Książnicy Zamojskiej⁹² wraz z opisem proveniencji dają nadzieję na możliwość pełnej rekonstrukcji zachowanego fragmentu dawnej biblioteki W. Trębickiego. Obecnie kolekcja „Księgozbiór Rodziny Zamojskich” liczy 2826 zdigitalizowanych jednostek, natomiast wyszukiwanie hasła „Trębicki Władysław” daje wynik 535 pozycji, co stanowi około 1/4 szacowanego zachowanego fragmentu biblioteki linowskiej. Dalszy

87 BJ rkps 5099 t. 1 k. 183-184, I. Kułakowski do E. Tyszkiewicza, Białystok 3 VIII 1858.

88 BJ rkps 5099 t. 1 k. 237, W. Trębicki do NN [Eustachego Tyszkiewicza?], Mikitycze 16 XII 1858.

89 Nekrologi i wspomnienia pośmiertne: „Kurier Warszawski” 1861 nr 2 s. 1, *Wspomnienie o ś.p. Wł. Trębickim*, „Gazeta Codzienna” (Warszawa) 1861 nr 14 s. 1-2.

90 M. Łuszczynska, W. Szwarz, *Władysław Trębicki...*, s. 17-25.

91 A. Kędziora, *Księgozbiór Klemensowski*, [w:] *Zamościopedia Andrzeja Kędziory* [online] <https://www.zamosciopedia.pl/index.php/kw-kz/item/3158-ksiegozbior-klemensowski> [dostęp 30.10.2020].

92 *Księgozbiór Rodziny Zamojskich*, [w:] Biblioteka Cyfrowa Książnicy Zamojskich [online] <http://cyfrowa.biblioteka.zamosc.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=4> [dostęp 30.10.2020].

postęp prac, w tym opracowanie cyfrowe Księgozbioru Klemensowskiego Rodziny Zamoyskich niewątpliwie przyczyni się do ujawnienia kolejnych kart z życia kolekcjonera, historyka literatury i bibliografa z dawnego powiatu prużańskiego.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Główne Akt Dawnych, Komisja Rządowa Wojny (Zesp. nr 193), sygn. 478, Lista imienna generałów, oficerów wyższych i niższych, tudzież urzędników wojskowych Armii Polskiej, będących w czynnej służbie na dniu 29 listopada 1830 roku, którzy wykonali na [nowo] przysięgę wierności Najjaśniejszemu Cesarzowi i Królowi i dopełnili przepisanych formalności, sporządzona w roku 1832, k. 162v [online] <http://agad.gov.pl/niewylegitymowani/KRW478.xml> [dostęp 03.01.2021]
- Biblioteka Jagiellońska, rkps 5099, Korespondencja b. Muzeum Starożytności i Komisji Archeologicznej Wileńskiej z lat 1860-1864, t. 1.
- Biblioteka Jagiellońska, rkps 6480 IV, Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1844-1862. T. 21, Sy – T (Syrokomla – Tytz).
- Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135 ap. 7 b. 463 l. 80-114v. Listy Władysława Trębickiego do Adama Zawadzkiego z lat 1839-1845.

Opracowania

- Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, *Województwa Brzesko-Litewskie, Nowogródzkie*, Wrocław 1992.
- Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto turtai istorijos skersvėjuose (XVI-XXI amžiai)*, Vilnius 2016.
- Ánkovskij P., *Drevnââ haratejnaâ psaltir' Vilenskoj Sv. Nikolaevskoj cerkvi (okončanie)*, „Litovskie eparhialnye vedomosti” 1866, № 21, 15-go Noâbrâ, s. 907-919.
- Bentkowski F., *Historia literatury polskiej*, t. 1-2, Warszawa 1814.
- Biblioteka Ordynacji Zamojskiej: od Jana do Jana: przewodnik po wystawie*, oprac. T. Makowski, Warszawa 2005.
- Bieliński J., *Uniwersytet Wileński 1579-1831*, t. III, Kraków 1899-1900.
- Bobrovskij P., *Materialy dlâ geografii i statistiki Rossii. Grodnenskaâ guberniâ*, č. 2, Sankt-Peterburg 1863.
- Cieplak, J., *Ks. Michał Bobrowski, profesor Uniwersytetu Wileńskiego*, [w:] „Charitas”. *Księga zbiorowa wydana na rzecz R. K. Towarzystwa Dobroczynności przy kościele św. Katarzyny w Petersburgu*, Petersburg 1894, s. 329-346.
- Gembarzewski B., *Wojsko Polskie. Królestwo Polskie 1815-1830*, Warszawa 1903.
- Galenčanka G.Â., *Francysk Skaryna – belaruskî i ũshodneslavânskî peršadrukar*, Minsk 1993.

- Janowski L., *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1939.
- Jocher A.B., *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie*, t. 1-3, Wilno 1840-1857.
- Kędziora A., *Księgozbiór Klemensowski*, [w:] *Zamościopedia Andrzeja Kędziora* [online] <https://www.zamosciopedia.pl/index.php/kw-kz/item/3158-ksiegozbiór-klemensowski> [dostęp 30.10.2020].
- Kiewskaâ psaltr' 1397 goda iz Gosudarstvennoj Publičnoj biblioteki imeni M.E. Saltykova-Šedrina v Leningrade*, Moskwa 1978.
- Klejnocki J., *Kolejne rękopisy w Muzeum Literatury*, [online] <http://muzeumliteratury.pl/wp-content/uploads/2014/10/Folder-Pokaz-rekopisow.pdf> [dostęp 30.10.2020].
- Koŭkel' L., *Prywatnâ kniğazbory Grodenščyny drugoj palovy XIX st. (na prykladze kalecyi Pusłoŭskich-Krasinskih)*, [w:] *Rèha belaruskich kniğazboraŭ. Lësy prywatnych bibliâtek. Zbornik artykulaŭ*, Minsk 2018, s. 72-77.
- Kowkiel L., *Prywatne księgozbiory na Grodzieńszczyźnie w pierwszej połowie XIX wieku*, Kraków 2005.
- Kraszewski J.I., *Listy do rodziny, cz. 1, W kraju*, oprac. W. Danek, Kraków 1982.
- Kraszewski J.I., *Pamiętniki*, oprac. W. Danek, Wrocław 2005.
- Kraszewski J.I., *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 1-4, Wilno 1840-1842.
- Książki* [w:] Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu [online] <https://biblioteka.zamosc.pl/o-bibliotece/zbiory/ksiazki/> [dostęp 30.10.2020].
- Księgozbiór Rodziny Zamojskich* [w:] Biblioteka Cyfrowa Książnicy Zamojskich [online] <http://cyfrowa.biblioteka.zamosc.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=4> [dostęp 30.10.2020].
- Łuszczynska M., Szwarc W., *Władysław Trębicki zapomniany bibliofil i bibliograf XIX wieku*, „Bibliotekarz Lubelski” R. 4: 1959, nr 4, s. 17-25.
- Łuszczynska M., *Trębicki Władysław*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa – Łódź 1972, s. 909.
- Mał'dziś A., *Taâmnicy staražytnyh shoviščau*, Minsk 1974.
- Milovidov A.I., *Opisanie slavâno-russkich staropečatnyh knig Vilenskoj publičnoj biblioteki (1491–1800)*, Vil'na 1908.
- Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie z lat 1805–1865*, t. 2, *Czasy Uniwersytetu Wileńskiego po rozbiorach (do roku 1841)*, zebrał T. Turkowski, Wilno 1937.
- Nemirovskij E.L., *Knigi kirillovskoj pečati 1491-1550. Katalog*, Moskwa 2009.
- Nieścior C., *Księgozbiór Klemensowski w Bibliotece im. H. Łopacińskiego*, „Bibliotekarz Lubelski” 1959, R. 4, nr 1/2, s. 6-8.
- Nikalaëŭ M., *Gistoryâ belaruskaj kniği*, T. 1, *Knižnaâ kultura Vâlikaga Knâstva Litoŭskağa*, Minsk 2009.
- Nikalaëŭ M., *Palata Kniğapisnaâ. Rukapisnaâ kniğa na Belarusi ũ X–XVIII stagoddzâh*, Minsk 1993.

- Radziszewski F., *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych*, Kraków 1875.
- Saučuk A., *Knigazbor Vandalina Pusloŭskaga: Kosava – Sviślač - Grodna*, [w:] *Beraŭscejskiâ knigazbory: Materyaly miŭnarodnaj navukova-praktyčnaj kanferencyi „Beraŭscejskiâ knigazbory: prablemy i perspektywy dasledavannâ”*, Brëst, 30-31 kastryčnika 2008 g., red. M.V. Nikalaeŭ, Brëst 2010, s. 173-179.
- Sádzibna-parkavy kompleks Trëmbickih*, [w:] Wikipedia [online] [https://be.wikipedia.org/wiki/Сядзібна-паркавы_комплекс_Трэ́мбіцкіх_\(Інтэрнацыянальны\)](https://be.wikipedia.org/wiki/Сядзібна-паркавы_комплекс_Трэ́мбіцкіх_(Інтэрнацыянальны)) [dostęp 30.10.2020].
- Śnieżko A., Werno H., *Bobrowski Michał*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa – Łódź 1972, s. 74.
- Trębicki W., *Uwagi nad wydaniem Warszawskiem Pamiętników Janczara 1828 r.*, „Biblioteka Warszawska” 1845, t. 3, s. 229-296.
- Uładzisiaŭ Trambicki*, [w:] Wikipedia, [online] https://be.wikipedia.org/wiki/Уладзіслаў_Трамбіцкі [dostęp 30.10.2020].
- Xięga Pamiątkowa w 50-letnią rocznicę powstania roku 1830, zawierająca spis imienny dowódców i sztabs-oficerów tudzież oficerów, podoficerów i żołnierzy Armii Polskiej w tymże roku krzyżem wojskowym „Virtuti Militarii” ozdobionych*, Lwów 1881.